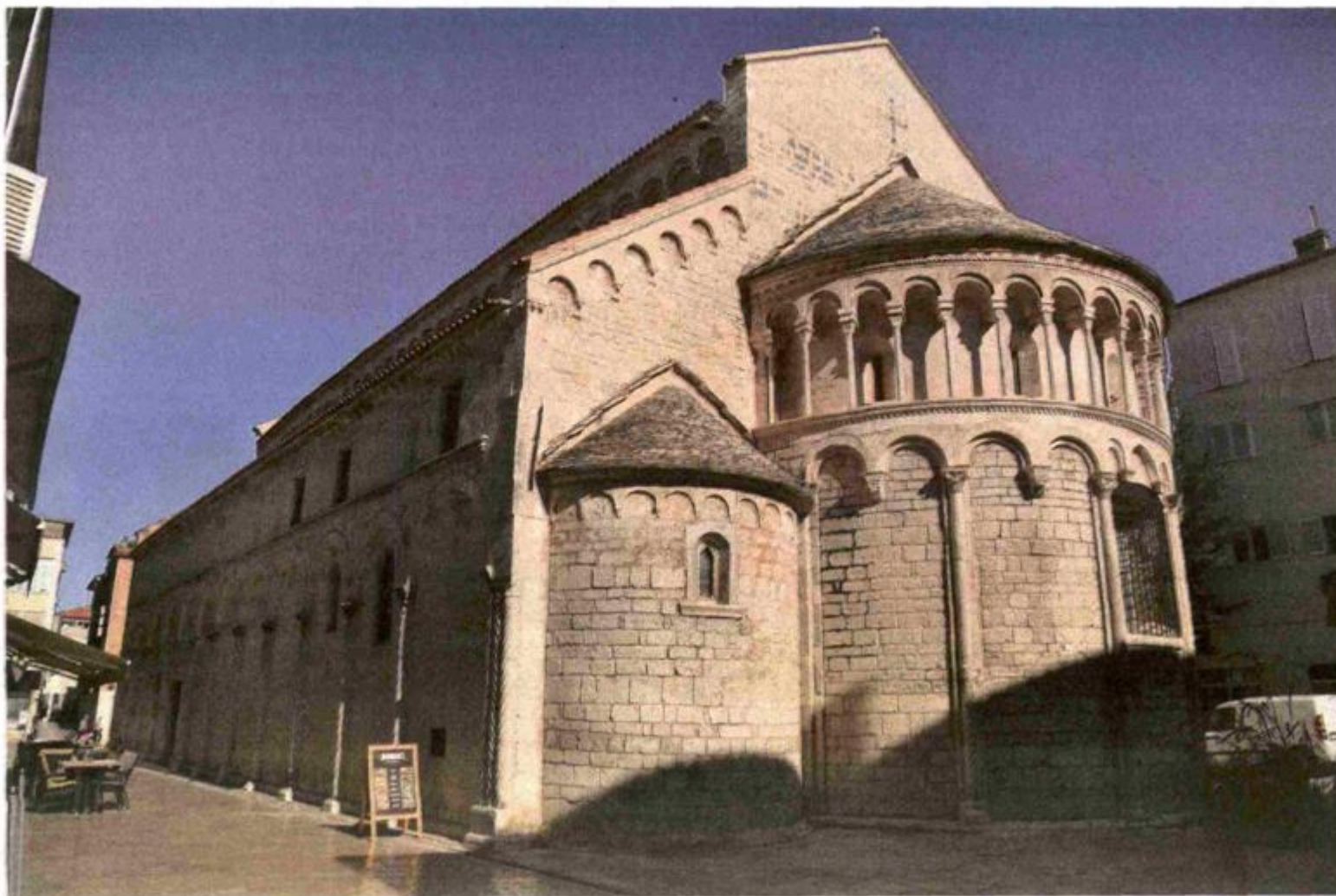

K R Š E V A N

Ati Salvato

Već sam za Zadar s obje strane nekim nitima, i posjetih ga više puta. Malo je središta s takvom mješavinom ljepote, koja prevladava i ružnoće, uglavnom posljedice obnove nakon anglo-američkog bombardiranja stoljećima glavnoga grada Dalmacije. Osupnu me ljepota crkve svetog Krševana, premda poluotok vrvi draguljima. Romanička crkva nosi ime jednog od svetaca zaštitnika grada. Sveti Krševan ili Krizogon († IV st.) bio je mučenik i svetac, zaštitnik Zadra, stradao za Dioklecijanovih progona kršćana. Prema predaji bio je vjeroučitelj sv. Stošije. Dok je bila u zatvoru bodrio ju je pismima. Pokušali su ga kupiti nudenjem položaja prefekta ili konzula Rimske provincije, u zamjenu za napuštanje vjere. Po odbijanju bio je okrutno mučen i dekapitiran, a tijelo mu je bačeno u more. Svećeniku Zoilu se kasnije u snu ukazao sv. Krševan, te je imao viziju lokacije njegovog tijela, prenešenog iz Grada kod Akvileje u Zadar 649. g. Mjesto rimskog emporija i crkve svetoga Antuna Pustinjaka iz VI. st. zauze crkva u XII. i početkom XIII. st., vrh benediktinskog graditeljstva kod nas. Posveti je 1175. zadarski nadbiskup Lampridije. Crkva je jedini sačuvani dio našega najstarijeg benediktinskog samostana, razorenog bombama, kao i veći dio povijesne jezgre Zadra. Saveznici nisu nikad nadoknadili štetu. Spomenut u oporuci priora Andrije iz 918., ali se godinom osnutka smatra 986., kad zadarski prior Majo dopusti gradnju novog samostana. Napoleonske vlasti ukidaju opatiju, osnivaju gimnaziju 1804., a od 1809.-1811. licej na kojem se studiralo: medicinu, farmaciju, arhitekturu, geodeziju, pravo i teologiju. Monumentalna trobrodna bazilika dimenzijama (18x32m) i arhitekturom prati katedrale: Sv. Stošije, trogirsku Sv. Lovre, kotorsku Sv. Tripuna. Tipološki je bliska s benediktinskim crkvama, Sv. Marijom na otoku Lokrumu. Glavno je pročelje iz glatkih finih klesanaca. Lezene člane trodijelno gornjište, ocrtavajući trobrodnost crkve, pa je središnji, zabatni dio širine glavnog broda. Strehu ističe vijenac istaknutih lukova na konzolama. Posred pročelja je otvor s po četiri niše sa strana, odijeljenih duplim vitim stupićima. Lukovi nad nišama i potkrovnim vijencem su u bijelom i sivom mramoru te crvenkastoj rabskoj breči. U timpanonu su dva uska otvora, glavni portal ima lunetu i četiri mramorna blago srpasta luka, koja pričinjavaju prividnu dubinu, te istaknuti i strmi zabat ponad. Južni portal je manji i jednostavniji, s nadvratnikom i srpastom lunetom. Na toj uličnoj strani donjište je razvedeno, s 12 polukružnih lukova na tordiranim polustupovima i profiliranom soklu. Crkva konča trima polukružnim apsidama. Predivna srednja ima arkadnu galeriju s vitkim stupićima kapitela kvadratnog tlorisa. Trobrodnu baziliku člane četiri jača stuba i osam stupova, nadvišenih polukružnim lukovima. Središnji stubovi ojačani su pilastrima i lukovima na zidovima. Stupovi su iz mramora i antičkog porfirita. Romanički su kapiteli rađeni po antičkom uzoru, fino isklesani s akantusovim

listovima, neki i s ljudskim figuricama. Lukovi arkada su iz klesanaca bijelog vapnenca. Nad arkadama je vijenac s neprekinutim nizom. Bočni zid raščlanjuje niz slijepih lukova oslonjenih na zavijene pilastre. Na sjevernom zidu su mramorni oltari Majke Božje s drvenim kipovima Gospe Žalosne i Gospe Lurdske, te ostatci romaničkih fresaka s Kristovim rođenjem i likovima svetaca. Na južnom su pak mramorni oltari sa slikama sv. Zoila i sv. Obitelji. Pod strehom glavnog broda su dvostruki viseći lukovi na trbušastim konzolama. Istok crkve međe tri apside. Središnja je dvostruko veća od postranih. U povišenoj glavnoj apsidi je barokni oltar mletačkog altarista Girolama Garzottija i sinova iz 1717. Mramorni kipovi zadarskih svetaca zaštitnika: svetih Krševana, Šimuna, Stošije i Zoila rad su mletačkog kipara Alvisea Tagliapietra, dovršeni 1728. Na poledini oltara je reljef Majke Božje s Djetetom. Pod povišenim svetištem je kripta gdje je pronađen prazan sarkofag, kamena ploča s mučeničkom krvi svetca i izvori pitke vode. Donjište glavne apside razvedeno je šestorim polustupovima na soklu. Pri vrhu se nadovezuju na vijenac dvostrukih visećih lukova. Gornju trećinu apside krase galerija s vijencem dvostrukih lukova na istaknutim konzolama koje podupiru vitki stupići s kubičnim kapitelima, poput onih na katedrali. Tu je pet uskih prozora. Galerije na apsidi su jedini takav primjer na istočnom Jadranu. Barokna krovna konstrukcija krova s visuljama je vidljiva. Gradnja zvonika započeta 1485., i današnje je visine izgrađene 1546. Nije nikad dovršen. Skriptorij bazilike je jako važan za općekulturno naslijeđe i povijest Hrvatske jer su tu napisane mnoge važne isprave i pismena grada, kao glazbeni zapisi, *gradual*, *kartular* iz XII. stoljeća, *antifonar* iz XIV. st., *obrednik* iz XV. st., misal opata Veniera, i ostalo iz drugih zadarskih crkava i samostana. Prve konzervatorsko-restauratorske radove proveđe početkom prošlog stoljeća Ćiril Metod Iveković; na gornjištu glavnog broda, zazidavanje tri velika barokna prozora, proboj deset „romaničkih“ otvora i izmjena nagiba krova. Radove nastaviše 1970. i ponovo početkom tisućljeća. Hrvatski restauratorski zavod uključi se radovima na freskama u apsidama i izradom konzervatorsko-restauratorskog elaborata obnove interijera. Travnja 2008. uruši se sjeverni dio krovišta, pa je provedena sanacija i cjelovita obnova. Od 2017. do danas su provedena konzervatorsko-restauratorska istraživanja i izrađena dokumentacija, očišćene su i konsolidirane kamene plastike interijera i portala glavnog ulaza crkve. Lani rekonstruirane dekorativne i skulpturalne elemente, lunetu dopuniše, kiparski i slikarski retuširane i zaštitile kemijskim sredstvima. Ova je godina posvećena kiparskoj rekonstrukciji manjkajućih formi kamene plastike arkada između lada. Planiraju se radovi na mramornim oltarima i dijelovima kamene plastike odloženima u crkvi. ✎

Ati SALVARO